

Պիտեր տեռնի կեանք եւ լոյս.
Հայր Բ իմ կարճ արեւոյս:

13. Վարդէն ի խնամ պարտւոյս,
Չայնս եւ կրտսեր ի յանձնոյս,
Հոգիս եղբի եւ մարմնոյս
Աւաղ առաջէք գերոյս:

14. Հրեշտակն եւ կանգնեց հոգոյս,
Գահէն կազմեալ լեզուս,
Եհան զհոգիս ի մարմնոյս
Ափսոս կանանչ արեւոյս:

15. Տարան ի լեզբ հոգոյս,
Դրին զին ի մէջ գրեցոյս,
Ահա, որ ելայ յայգոյս
Աւաղ իմ կարճ արեւոյս:

16. Դառնուեալ զերացան յայգոյս,
Վարդն թափեցաւ յայգոյս,
Գանկն քակեցաւ յայգոյս,
Ահա որ ելայ յայգոյս:

Ի յաւորդան առիթ կ'ունենանք Աղմամա-
րայ Բերթոլին վրայ նորէն խօսելու:

(Էրբանակէիք) 4. 2. 8.

ԱՅԼԵՐԵՆԵՐ

ՆՈՐՈԹԻՐԻՆՆԵՐ

1. Հայսքնակ երկիրներ: — 2. Հ. Վարդեր: — 3. Սա-
նասարան կտակի արդի վիճակը: — 4. Համառոտ
վիճակացող Լեւոստանի Հայոց: — 5. Տեսիլ Մովսիսի
անվաւերականը: — 6. Պ. Գետաղարծի եւ Զ. Մո-
զնիսի աւանդութիւնը: — 7. Պատմութիւն ճնշկա-
սանի Հայոց:

1. Հայ-բնակիչներ: Այս տարի A. Peter-
mann's Mittheilungen աշխարհագրական թեր-
թին մէջ (42 Տարի, Հոր. Ա.) Հրատարակե-
ցաւ յոգուած մը՝ «Ասիական ցածկաստանի եւ
Անդրկովկասի մէջ Հայոց տարածումը վերնա-
գրով» (Die Verbreitung der Armenier in der
asiatischen Türkei und in Transkaukasien.)
գրուած G. L. Selenoyի եւ N. v. Seidlitzի գրու-
թեանց համեմատ: Բոգուածին կցուած է յա-
տուկ աշխարհագրական տախտակ մը՝ «Տարա-
ծումն Հայ ազգաբնակչութեան ի Ծածկահայս, ի
Քուրդիստան եւ յԱնդրկովկաս, վերնագրով,
կազմուած Cuinelի, Selenoyի եւ Seidlitzի
համեմատ:

2. Հ. Վամբերի (H. Vambéry) արեւելա-
գէտ Տրեսպի Deutsche Rundschau լրագրին մէջ
(1896, 22. Տարի, ցետր 5.) Հրատարակեց
«Հայք եւ Քուրդք» (Armenier und Kurden)
վերնագրով յոգուած մը:

3. Սառնաբնակ Կոմի-բեքի զինք: Վեր-
ջերս լոյս տեսաւ ի Պետերբուրգ՝ «Հանգուցեալ
Միկտիլ Սանասարեանի կտակի գործագրու-
թիւնը» անուամբ տեղաւոր մը: Հրատարակէ՞ք՝
Հանգուցեղոյն կտակահատարներն՝ Վանք. Պր.
4. Եղեան եւ Պր. Գ. Եւանգուլիսեանց, կը ներ-
կայացնեն Հասարակութեան Սանասարեան կտա-
կի գործագրութեան հաշիւն ի սկզբանէ (Սա-
նասարեանի մահուան օրընէ՝ 1890 Մայ. 19)
մինչեւ ց 1 ցնր. 1895: Ասիէ քաղերով կը
կազմենք հետեւեալ կշիւքը:

Մ Ո Ւ Տ Բ

Ա. Մահուան օրը

1. Ա. Լեւոն գրամ	3-457-69
2. Գրգոսարեւ արժեթղիւք	394-625—
3. Անարթ կալուածք	12-000—
4. Հարթականք	5-000—
5. Պահանջք տարակտականք	— —
բբ. 261-532	

Բ. Մահուան ց 1 ցնր. 1896

1. Տոկոս արժեթղիւք	87-962-351/2
2. Վիճակուած արժեթղիւքերէն	13-085-15
3. Ի վանդաւանէ արժեթղիւք	228-910-22
4. Գնուած նոր արժեթղիւք	218-000-69
5. Հոս ի փոփոխութեանէ	15-577-811/2
6. Գանձեալ ի պահանջք	39-399-22
7. Ստոյգ գանձելիք	8-474-13
բբ. 1-026-492-77	

Ե Լ Բ

ց 1 ցնր. 1895

1. Ժառանգաց եւ սղ ծախուց	բբ. 170-527-92
2. Վիճակուած եւ ծախուած ար- ժեթղիւք	165-075—
3. Նոր արժեթղիւք գնուած	218-964-78
4. Արժեթղիւք փոփոխութեանէ եւն. վնաս	3-243-12
5. Թաղման ծախք	7-042-35
6. Մարտական, կնարման	3-790 22
7. Կտակի ծախքեր	1-428-80
8. Սանասարեան Վրժերի պահ- պանութեան	61-965-03
Սանասարեան Վրժերի սղ ծախք	5-336-56
9. Չանդանի ծախք	2-157-42
10. Ա. Լեւոն գրամ առ սղեւայլս	2-832-64
11. Անարթ գրամաղլուխ	367-328-49
12. Հարթականք եւ անարթականք	17-000—
բբ. 1-026-492-77	

Ըստ այսմ Հանգուցեալ թողք է կեն-
դանի գրամ՝ բբ. 415-082-69, եւ տարակա-
սական պահանջք՝ բբ. 261-532—: Կտակա-
կատարաց գործունէութեամբ՝ բոլոր ծախքերը
ծածկուելէն ետեւ 1895ի սկիզբը պատրաստ

կար ըբ. 369,961.17 եւ 17 հազարի ստացուածք, ըսել է թէ իբր 28 հազար նուազ՝ Հանգուցելոյն թողած գրամն: Բայց մտադրութեան արժանի է՝ որ Անշարժ գրամաւորութիւն (367.328.49) տէրեւորութեան արժանի թողոց, որոնք (յիշեալ ստորագրութեան վերջը գրուած տասնակն համեմատ) 1894 Դեկտ. 30ին Քորսոյի վրայ կ'արժէին ըբ. 471.921.25, որ է՝ ըբ. 104.592.76 աւելի: Կարող ենք ուրեմն ըսել՝ որ Սանտաբանի կտակի արդի վիճակն է իբր 11-ի 11-ի 1-ի 1-ի: Թող այնչափ արդիւնքն որ վարժարանը ցայժմ յառաջ բերած է: Յիշատակութեան արժանի է՝ որ յարգելի կտակահատարը այս գործոյն համար պէտք եղած երթեւեկութիւններն իրենց հաշուին կատարած են, եւ այս պատասխանատու աշխատութեանց հատուցում՝ միայն ազգին օգուտն եղած է: Գործն արժանի երախտագիտութեան:

4. Համարժեք լինելոյց լինողութիւնը: Հայոց՝ Լեհաստանի կաթողիկէսայ Հայոց վիճակացուցէն, որ այս տարի լատին լեզուաւ հրատարակեցաւ, կը քաղենք հետեւեալ ստեղծութիւնները:

ա. Լեհերէ: Հայք այստեղ արդէն 1185ին փայտաշէն եկեղեցի մ'ունէին: 1363ին քարաշէն շինուեցաւ, հայկական ճարտարապետութեամբ, այսօրեան եկեղեցին՝ որ 1730ին մեծցուած է: Եկեղեցին է վերափոխուեալ Ս. Կուսին: Բայց ի Գեր. Սահակ Արքեպ. Սահակեանէն, որ բովանդակ Լեհահայոց Առաջնորդն է, կայ այստեղ իննք քահանայ, իսկ հայ ժողովուրդ 180 հոգի:

բ. Բաժնէ: Հին եկեղեցին Հայոց՝ Ս. Մարիամ՝ Միխիլարիէ, որ 1764ին շինուած էր, 1810ին այրեցաւ: Այժմու եկեղեցին՝ Անարատ Եղովիւն Ս. Կուսին, շինուած է 1828ին, եւ նորոգուած 1880ին: Կայ այստեղ 1 քահանայ, 240 կաթողիկէսայ եւ 1 էքզիմանական հայ:

գ. Լեհեր: Արդէն 1728ին՝ Հայք այստեղ ժողովրդապետութեան ունէին: Այժմու եկեղեցին՝ վերափոխուեալ Ս. Կուսին, շինուած է 1852ին: Այս քաղաքի լատին ժողովուրդն ալ հայ ժողովրդապետին իրաւասութեան տակ է՝ 1785 Յունիս 14ին Լեմբերգի Լատինաց Արքեպ. Ինն Երաթին քաղաքի հայ ժողովուրդը տեղւոյն լատին ժողովրդապետին իրաւասութեան տակ է 1796 Ապր. 11ին արուած Հռոմայ կոնդակին համեմատ: Այստեղ կայ 1 քահանայ, 44 կաթողիկէսայ հայ, եւ 562 լատին: Մնացեալք չընայ են:

դ. Ստեփան: Այստեղ Հայք արդէն 1663ին քաղաքին հիմնարկութեան ժամանակ, առանձին հասարակութիւն կը կայացանէին եւ փայտաշէն եկեղեցի մ'ունէին: 1744ին քարաշէն շինեցին այսօրեան եկեղեցին, որ 1820, 1834 եւ 1869ին վերանորոգուեցաւ: Եկեղեցին կը կուռի Կարապետ Եղովիւն Ս. Կուսին: Ունի 1 քահանայ, եւ 80 հայ կաթողիկէսայ:

ե. Տեմաթ: Արդէն 1699ին Հայք այստեղ փայտաշէն եկեղեցի մ'ունէին նուիրեալ Անարատ Եղովիւն Ս. Կուսին: Այժմու Ս. Կարապետ քարաշէն եկեղեցին շինուած է 1759ին, եւ նորոգուած 1886ին: Ունի 1 քահանայ, 130 հայ կաթողիկէսայ:

զ. Հարաբ: Տեղւոյս Հայոց Անարատ Եղովիւն Ս. Կուսի քարաշէն եկեղեցին շինուած է 1706ին, ունի 1 քահանայ, եւ 350 ժողովուրդ:

է. Կոստան: Այստեղ կայ եկեղեցի Հայոց՝ Անարատ յղովիւն Ս. Կուսին, որ կառուցուած է 1756ին եւ նորոգուած 1873ին: Ունի 1 քահանայ, 1200 կաթողիկէսայ եւ 10 էքզիմանական հայ ժողովուրդ:

զ. Մեհեր: Հայք 1663ին այստեղ ունէին փայտաշէն եկեղեցի: 40 տարի ետքը ասիկայ այրեցաւ եւ շինուեցաւ ուրիշ մը, նոյնպէս փայտաշէն: Երրորդ անգամ փայտաշէն շինուեցաւ 1718ին: Իսկ այժմու քարաշէն եկեղեցին շինուած է 1801—5ին, յանուն վերափոխուած Ս. Կուսին: Ունի 1 քահանայ, 420 կաթողիկէսայ եւ 3 էքզիմանական հայ:

ը. Չեռու: Մինչեւ 1874 Հայք առանձին եկեղեցի չունէին այստեղ. այլ 1836ին Լատինաց եկեղեցւոյն մէջ Ս. Գր. Լուսաւորչի առան խորան մը շինած էին, եւ այնտեղ կը կատարէին իրենց պաշտամունքը: 1875ին շինեցին Ս. Գր. Լուսաւորչի քարաշէն հոյակապ եկեղեցին: Այստեղ կայ 2 քահանայ, 1000 կաթողիկէսայ եւ 13 էքզիմանական հայ ժողովուրդ:

ճ. Ստեփան: Կաթողիկէսայ Հայք քաղաքին մէջ յատուկ եկեղեցի չունին, այլ Լատինաց եկեղեցւոյն մէջ Ս. Գր. Լուսաւորչի նուիրուած խորան մ'ունին: Այստեղ կայ 1 քահանայ, 214 կաթողիկէսայ եւ 872 էքզիմանական հայ: Վերջինք յատուկ քահանայ եւ եկեղեցիներ ունին:

Ըստ այսմ բովանդակ Լեհաստանի եւ Բուկովինայի կաթողիկէսայ Հայք են այժմ 3.848 եւ իբր 1000 էքզիմանականք:

Լեմբերգի մէջ կայ հայ կուսանոց մը 1690էն ի վեր, իբր 16 կուսանք, կէսը ազգաւ

լեհ, եւ ունին աղը կանց գպարսնոց մը, անուանի ի քաղաքին:

Լեմբերգի մէջ Հայք ունին նաեւ Բարեւորական Գրաւատունը, որ առ Տասարակամէն ազգէ աղքատը իրենց ինչքերը գրաւ կը դնեն՝ թիթեւ շահով պատրաստ գրամ առնելու համար: Գրաւատունն ունի այժմ 286 հազար ֆիորին գրամագլուխ, որուն եկամուտքէն եկեղեցիաց եւ քահանայից Ժախքերն ըստ մասին կը հոգաւորին:

«Թորոսեան Հիմնարկութիւնն», որ 1866ին Դ՛. Թովսէփ Թորոսեան հայ բժիշկն հիմնարկեց ի Լեմբերգ, ունի այժմ 141.850 ֆիորին գրամագլուխ: Գրամագլխոյն շահէն կը խնամուին Լեհաստանցի եւ Բուկովինացի հայ կաթողիկոսայ աղքատ աղայք, որոնք 7—10 տարեկան՝ Հիմնարկութեան մէջ կ'առնուին, եւ եկեղեցական վարչութեան հակողութեան տակ սեպհական տան մէջ կը բնակին, կը կերակուին, եւ քաղաքին ստորին դարոցներէն մինչեւ բարձրագոյն դպրոցները կը յաճախեն: Ուսումն աւարտելէն ետեւ կամ արուեստի կը մանեն եւ կամ Համալսարաններ կը յաճախեն, Հիմնարկութեան ինամբն այլ եւս վայելելով:

5. Յեռն Մուշեղ Լեւոն-Երեմեան: Ասոր հայերէն հին թարգմանութիւնը անգղերէն թարգմանելով հրատարակեց անցեալ տարի հայագէտն F. C. Conybeare ի թերթին The Jewish Quarterly Review, Vol. VII. երես 216—35: Թարգմել հայագէտը կը կործնէ՝ որ տակիայ ծանօթ յոյն բնագրէն թարգմանուած չէ, այլ կապ ունի ասորական եւ կամ եթովպական կամ արաբական բնագրի մը հետ:

6. Պ. Գեորգիւնի Եւ Յ. Կոշտի Եւսեպիոս: Անցեալ տարւոյ վերջը Պրոֆեսորը լոյս տեսաւ տեղւոյն Համալսարանի Պրոֆեսորներու ուսումնասիրութիւններուն հաւաքածոյքը, շքեղ հրատարակութիւն մը բազմաթիւ պատկերներով (տես թերթիս ծածկը): Այս հաւաքածոյն մէջ կայ յարգելի Պրոֆ. Ն. Մառի մէկ հետազոտական ուսումնասիրութիւնը Յ. Կոշտիի տեսլանս վրայ: Թարգմել Պրոֆեսորը ուսումնասիրելով Մառի. Ուս. հայեցւոյ Պատմութիւնը եւ Կոշտիի տեսիլը, զոր ինքը 1320ին գրուած ձեռագիրի մը մէջ ալ գտած է, հետեւեալ եզրակացութեան կը յանդի. 1. Կոշտիի տեսիլն անվստեք է, Ժ. Գարուն՝ հաւանականաբար Կիլիկիոյ Սեւ լեռան վանքերէն մէկուն մէջ 1147ի խաչարարաց արշաւանքէն ետեւ կարկատուած: 2. Մառի Հոս Ուս. հայեցի, որուն պատ-

մութիւնը կը հասնի մինչեւ 1136, գրած է իւր պատմութիւնը 1147էն ետքը, կամ աւելի ուշ, այնպէս որ տեսիլն արդէն ժամանակ է ունեցեր յաւելումներով ձգտանալու: Հետեւաբար Պետրոս Ալթուկի. Գէտն յետս ձգործներու կամ արգելելու (Գետադարձ, Գետարգել) հրաշապատմներն՝ կեղծ ստեղծագործութիւններ են: Այս ուսումնասիրութեան կը յարդրէ տեսլանս բնագրի (7 երես) եւ Նոյնին ռուս թարգմանութիւնը:

7. Պետրոս-Ռիւս Հեգլոստի Հոյոյ: Անցեալ տարւոյ վերին ի Նալալաթ լոյս տեսաւ Մեքսիկոյ Ե. Սէթեանի հետաքրքրական եւ պատուական մէկ աշխատասիրութիւնը անգղերէն լեզուաւ՝ այն է «Պատմութիւն Հեղկատտանի Հոյոյ» (տ. թերթիս նախորդ թուոյն ծածկը): Ա. Գլուխն (մինչեւ էջ 18) ընդհանուր տեղեկութիւն կու տայ հայ ազգին վրայ, իսկ Բ.—ԺԵ. Գլուխներու մէջ (էջ 174) կ'աւանդուի շքեղ կատարել հայ գաղթականութեան պատմութիւնը մինչեւ մեր օրերը: Հեղինակն արդէն իսկ 780ին Հեղկատտան հայ վաճառական կը գտնէ, որ մանաւանդ Ժ.Զ. Գարէն սկսեալ բազմապատ է եւ զատ գաղթականութիւն կազմած: Մանաւանդ մասն կ'աւանդուի Հոյոյ դիրքը, Նշանադր անւանադուութիւնները, ազգային հիմնարկութիւնները, ուսումնական հրատարակութիւններն են: Ինչպէս առանձին նամակ մը կ'իմանանք՝ հեղինակն պատմութեան հայերէնը կը պատրաստէ այժմ՝ աւելի ընդարձակ ծրագրով:

Հ. Գ. Գ.

ԱՅԳՈՐԴԻ ԹԵՐԹԵՐԷ ԺԱՆՆԻՓՈԹԵՆԸ

1. Ժողովրդական զբոյլներ: — 2. Ազգային քաղաքործութիւններ: — 3. Դարձեալ գաւառներ: — 4. Ո՛ր ազգի գրականութիւնն անին օգտակար է մոգի: — 5. Ներսէս Ս. Աշտարակեցիոյն մտածած հայ ամսագիրը: — 6. Կրօնական յօդուածներ: — 7. Արդի աշխարհագրութեան խնդիրները: — 8. Բուսական հայ դպրոցները: — 9. Սկսնակ ու քանաստեղծութիւն: — 10. Թուրք ու քրդաբնութիւն: — 11. Պր. Գեորգ Գաւառի տեսիլն Երեսմունիքամանը: — 12. Նովու ուրախալի երկույթներ: — 13. «Գրիշ մշակների փոխադարձ օժանդակութեան ընկերութիւն»: — 14. Հայերէն պատարագի ծայնագրութիւն: — 15. Ժողովրդական սովորութիւններ: — 16. Գրական ամօթներ: — 17. Բարձրորդութիւնը պարտաւորութիւն է: — 18. Բարձրագործական ընկերութեան ընդհանուր ժողովը: — 19. «Ժառիկ» շաբաթաթերթը: — 20. Գեղեցիկ արձանագրութիւններ:

1. լիպոգրաֆիա՝ Գրգիւնի: «Արդ-գարի» մէջ (թիւ 13) կը կարդանք. «Արժ. Գաւ. Նապոս-